

Het talenonderwijs in het middelbaar beroepsonderwijs



Talenpracticum, Duitse les, op het Koning Willem I College in 's-Hertogenbosch.
Foto: Frank Claessen

De plaats van het mbo op de onderwijskaart

Frank Claessen en Wim Daemen

Tot augustus 1993 bestond het middelbaar beroepsonderwijs in Nederland uit veel verschillende opleidingen die elk op hun eigen manier waren georganiseerd. Leerlingen gingen na de mavo, maar ook wel na het lager beroepsonderwijs en soms na minstens 3 jaar havo naar scholen als de mas, de mds, de mts, de meao, het mtro, het mdgo en nog vele andere. In augustus 1993 ging de SVM-operatie (Sectorvorming en Vernieuwing van het Middelbaar Beroepsonderwijs) van start. Scholen voor middelbaar onderwijs moesten fuseren en tegelijkertijd moest het onderwijs anders worden ingericht. Over hoe deze veranderingen hun beslag kregen, gaat dit eerste artikel van Frank Claessen en Wim Daemen. In de volgende nummers zullen ze het hebben over de praktijk van het onderwijs en de voorbereiding van de docent daarop.

De vernieuwing van het middelbaar beroepsonderwijs werd meteen groot aangepakt. Het hele land werd opgedeeld in regio's. De in iedere regio opererende mbo-opleidingen en de takken van volwasseneneducatie kwamen onder één college van bestuur terecht. De regionale onderwijscentra (ROC's) waren daarmee een feit geworden.

Met deze geografische indeling veranderde er nog meer. De inrichting van het beroepsonderwijs werd in handen gegeven van een twintigtal landelijke organen beroepsonderwijs (LOB's) die verantwoordelijk werden voor het curriculum. Voor docenten betekende dit dat zij tegelijkertijd moesten wennen aan een steeds veranderende organisatie en aan de overgang naar een modulaire opbouw van hun onderwijs.

Tweede en derde generatie

Vanaf dat moment spreekt men van de tweede generatie eindtermen. Als eerste generatie eindtermen worden de eisen beschouwd die daarvoor aan de kennis van de mbo-examinandi werden gesteld. De tot dan toe bekende schriftelijke landelijke examinering (voorafgaand aan mondelinge schoolexamens kende men schriftelijke toetsen, gemaakt door examencommissies, nagekeken door eigen docenten en meestal gevolgd door een tweede correctie) werd om financiële redenen vervangen door examens die volledig in handen kwamen van de scholen, maar door externe organisaties moesten worden goedgekeurd, de zogenaamde externe legitimering.

In augustus 1997 werd de derde generatie eindtermen ingevoerd. Men dacht dat de organisatiestructuur van het onderwijs nu wel het einde van zijn ontwikkeling had bereikt. Er waren 46 ROC's die het totale Nederlandse en soms ook elkaars grondgebied konden voorzien van de nodige vormen van beroepsonderwijs. Er kon nu verder worden gewerkt aan een verfijning van de inrichting van dit onderwijs.

Onrustige tijden

De vele veranderingen tussen 1993 en 1997 veroorzaakten vanzelfsprekend veel onrust bij het personeel, maar het is in die tijd nooit tot geruchtmakende protestacties gekomen zoals dat in de maanden na de definitieve invoering van de Tweede Fase in het vo het geval was. Bij pers en vak(bonds)organisaties is de aandacht voor het mbo over het algemeen aanmerkelijk minder dan voor het 'gewone' middelbaar onderwijs. Mogelijk wordt dit veroorzaakt door het feit dat de bve-sector (beroeps- en volwasseneneducatie) getalsmatig maar de helft van het voortgezet onderwijs uitmaakt (zie de tabel).

Inrichting van het mbo

De huidige inrichting van het middelbaar beroepsonderwijs is geregeld in de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB), en kent een deelkwalificatiestructuur. Om een diploma voor een beroepsopleiding te kunnen halen moet een leerling een aantal deelkwalificaties voldoende hebben afgesloten. Voldoende betekent gemiddeld over alle modules binnen één deelkwalificatie 51/2 of meer. Men kan deelkwalificaties vergelijken met verschillende vakken of een verzameling van verschillende vakken. Het aantal deelkwalificaties verschilt per opleiding en kan variëren van zeven tot zestien. Tot nu toe waren, althans binnen de derde generatie eindtermen, Nederlands en de moderne vreemde talen vaak elk als een afzonderlijke deelkwalificatie te beschouwen. Tegenwoordig ziet men steeds meer dat de autonomie van de talen doorbroken wordt omdat taalmodules samen met modules van andere leergebieden in één certificaat worden geplaatst.

Studiebelastinguren

Een opleiding krijgt, in verband met de studiefinanciering, een maximum studieduur toegewezen. Die wordt uitgedrukt in SBU's, studiebelastinguren: 1600 in een jaar komt neer op 40 per schoolweek en daarin zitten alle leeractiviteiten zoals les, zelfwerkzaamheid op school, huiswerk, excursies en stage. Een opleiding kan 1 tot 4 jaar duren. De deelkwalificaties van een opleiding krijgen elk een deel van die SBU's toegewezen. Een behaalde deelkwalificatie van een opleiding is in het hele land geldig. Een leerling die gedurende zijn opleiding overstapt naar een andere school neemt zijn behaalde deelkwalificaties mee en hoeft daarin niet opnieuw examen te doen.

Eindtermen

Datgene wat een leerling voor het behalen van een deelkwalificatie moet kunnen en kennen wordt weergegeven in eindtermen. Deze zijn voor de verschillende opleidingen opgesteld door de LOB's, organisaties waarin vertegen-

| | voortgezet onderwijs | bve-sector |
|---------------------------------------|----------------------|-----------------|
| Aantal leerlingen in schooljaar 98/99 | 827.600 | 407.900 |
| Personeelsbestand in 1998 | 65.800 | 33.400 |
| Uitgaven ministerie van OC&W in 1998 | f 7.494.300.000 | f 4.394.700.000 |

Bron: *Onderwijs Cultuur en Wetenschappen in kerncijfers 2000*, Zoetermeer, Ministerie van OC&W, 1999.

woordigders van onderwijs en bedrijfsleven zitting hebben. Ondanks de grote deskundigheid binnen de door de LOB's gevormde eindtermencommissies, hebben de eindtermen voor de talen binnen sommige opleidingen tot veel kritiek geleid.

Modulen

Nadat deelkwalificaties en eindtermen bij wet waren vastgesteld, moesten de deelkwalificaties nog worden ingedeeld in modules. De essentie hiervan is dat de stof van een deelkwalificatie in 'hapklare brokken' moest worden verdeeld. Op die manier zou een deelkwalificatie in afleveringen onderwezen en getoetst kunnen worden. Dat laatste hoeft overigens niet, dat mag. De indeling in modules werd ook gebruikt om de verschillende eindtermen binnen een deelkwalificatie praktisch te groeperen. Belangrijk is te weten dat het een school vrij staat om zelf module-indelingen te maken, maar in de meeste gevallen worden in de verschillende ROC's dezelfde module-indelingen gebruikt. Dat wil echter niet zeggen dat het lesprogramma in alle ROC's hetzelfde is: een bepaalde module kan op de ene school in het tweede semester en op de andere school in het vierde semester worden gegeven.

Niveau's

Een ander uitvloeisel van de WEB is dat er opleidingen op vier verschillende niveaus bestaan, waarbij 1 het laagste en 4 het hoogste niveau is. Het kan zelfs voorkomen, dat men van een opleiding op vier verschillende niveaus gekwalificeerd kan worden; andere opleidingen bestaan op drie, twee of slechts één niveau. Welke opleidingen op welk niveau mogen worden onderwezen wordt bepaald door de minister van OC&W, die daarbij wordt geadviseerd door de LOB's.

Opleidings- en Examen Reglement

Als dan eenmaal is vastgelegd welke opleidingen er bestaan en hoe die zijn ingericht, kan een school een verzoek doen om deze opleidingen te mogen geven. Er wordt dan eerst onderzocht of er in de betrokken regio wel vraag is naar die opleiding en als dat zo is, krijgt de school toestemming voor het geven van die opleiding. Vervolgens moet de school een OER schrijven. Dat is het Opleidings- en Examen Reglement, waarin onder andere precies vermeld moet staan welke module wanneer wordt onderwezen en wanneer en op welke manier deze wordt getoetst.

Zoals hierboven al vermeld, geschiedt de examinering door de 'eigen' docenten. Die worden gecontroleerd door externe examenbureaus, daartoe door de minister aangevoerd particuliere organisaties, die het hele systeem van examinering op een school – tegen betaling – onder de loep nemen.

Plaats van de talen in dit geheel

Zoals gezegd wordt de inhoud van de opleidingen vastgelegd door de LOB's. Zij bepalen of een bepaald vak relevant is voor het uitoefenen van een beroep en of dat vak dus moet voorkomen in de opleiding en hoeveel SBU's daaraan mogen worden besteed. Bij een aantal opleidingen kwamen docenten Nederlands erachter dat hun vak alleen nog maar in de eerste twee jaren op het rooster stond. Daarna waren geen SBU's meer beschikbaar.

In *Levende Talen* 516 (1997) is al eens voorgerekend wat het verschil is in aan moderne vreemde talen toegewezen tijd, wanneer men bijvoorbeeld de secretariële opleiding in de verschillende generaties eindtermen bekijkt.

Voor de eerste en de tweede generatie is hier gerekend met op het rooster staande lessen, voor de derde generatie met door de LOB's toegewezen SBU. Gerekend naar de totale opleidingsduur daalde het aandeel van de mvt in de secretariële opleidingen in het meest extreme geval van bijna 25 naar 6,66 procent (zie de tabel op de volgende bladzijde).

Gevolgen

Bij de bovengenoemde berekeningen werd voor de derde generatie gebruik gemaakt van SBU's als rekeneenheid. Dat wil echter niet zeggen dat een mvt-docent in het mbo altijd evenveel lessen ter beschikking heeft als zijn collega die hetzelfde vak geeft maar op een andere school. Het aantal lessen voor een vak wordt namelijk bepaald door de directie van de school. Zo kan het voorkomen dat voor een bepaalde taal anderhalf lesuur per week op het rooster staat op de ene school en drie lessen op de andere.



Callcenter Koning Willem I College, 's-Hertogenbosch. Foto: Frank Claessen

De macht van de directies strekt zich ook uit over het beleid inzake de keuze van de mvt. Hierbij wordt immers gesproken van eerste mvt, tweede mvt enz. Wanneer een opleiding een tweede mvt kent, kan de directie bepalen welke dat moet zijn. Op deze manier verdwenen in een aantal ROC's de talen Frans en Spaans en soms zelfs Duits uit het aanbod. De kaart van Nederland kent nu (grote) lege plekken voor deze vakken.

Inhoud van het mvt-onderwijs

Inhoudelijk is het mvt-onderwijs in het mbo duidelijk anders dan dat in het voortgezet onderwijs. Bij het opstellen van de eindtermen van ieder vak laten de LOB's zich leiden door de vraag of de geëiste kennis of vaardigheid wel relevant is voor de uitoefening van het beroep. Het basisvormingsidee dat de leerling moet kennismaken met Frans, Duits en Engels is nu verdwenen. De vraag is nu: wat moet deze stoffeerder, baliemedewerker, verpleegkundige, orderpicker of electrotechnicus aan mvt-kennis hebben om zijn vak goed te kunnen uitoefenen? Het antwoord kan wel eens zijn dat er helemaal geen mvt-kennis nodig wordt geacht. En als dat wel het geval is, rijst de vraag op welk niveau die kennis dan nodig is.

Het merendeel van het onderzoek naar de antwoorden op deze vragen is pas begonnen na de invoering van de WEB. De eindtermen veranderen dan ook regelmatig. Dat is positief als de arbeidsmarkt vraagt om aanpassing en

de scholen, door op die aanpassingen in te gaan, de kansen voor hun afgestudeerden kunnen verhogen. Maar telkens weerkerende veranderingen kunnen ook leiden tot grote ergernis bij docenten en uitgevers die eindelijk wel eens willen weten waar ze nu precies aan toe zijn. Bij sommige uitgevers heeft dit er toe geleid dat voor de vakken Frans en Spaans geen nieuwe boeken meer op de markt worden gebracht. Hiervoor worden de te geringe doelgroep en de te hoge kosten als argumenten aangevoerd.

Als er al besloten wordt om een vreemde taal wel in het curriculum op te nemen, dan gaat het om 'beroepstaal', de taaluitingen die de (toekomstige) beroepsbeoefenaar voor de uitoefening van zijn vak nodig heeft. Voorbeelden van deze talige beroepstaken zijn te vinden in *Eindtermen voor de moderne vreemde talen in het secundair beroepsonderwijs* (Colo, 1998).

De studenten moeten zich helemaal verplaatsen in de rol van de beroepsbeoefenaar, iets wat ze in eerste instantie aangeleerd krijgen tijdens de lessen die voorbereiden op de praktijk. Vervolgens moeten ze vanuit die rol (secretaresse, baliemedewerker, verkoper) leren communiceren in de vreemde taal. Voor talendocenten zou dat eigenlijk moeten betekenen dat ook zij eerst de beroepsopleiding zouden moeten volgen of het beroep moeten hebben uitgeoefend alvorens zij met hun taalonderwijs aan de slag kunnen.

| Percentage aan moderne vreemde talen bestede tijd in de secretariële opleidingen van het mbo | | |
|---|---------------------|--|
| Generatie eindtermen | Bestede tijd | Mvt-aandeel van het totaal aantal lesuren |
| Eerste generatie eindtermen | | |
| Totaal aantal lesuren | 2568 | |
| Totaal aantal uren mvt | 636 | 24,76 % |
| Tweede generatie eindtermen | | |
| Totaal aantal lesuren | 2600 | |
| Totaal aantal uren mvt | 564 | 21,69 % |
| Derde generatie eindtermen, niveau 4 | | |
| Minimumeis = 2 mvt op niveau 3 | | |
| Totaal aantal SBU van de gehele opleiding | 6400 | |
| Totaal aantal SBU besteed aan mvt | 640 | 10,00 % |
| Derde generatie eindtermen, niveau 4 | | |
| Met 1 mvt op het minimumniveau en 1 mvt op het hoogst mogelijke niveau | | |
| Totaal aantal SBU van de gehele opleiding | 6400 | |
| Totaal aantal SBU besteed aan mvt | 1040 | 16,25 % |
| Derde generatie eindtermen, niveau 3 | | |
| Minimumeis = 1 mvt op niveau 3 | | |
| Totaal aantal SBU van de gehele opleiding | 4800 | |